

Jelisaveta BLAGOJEVIĆ*

POSTSOVJETSKA POLITIKA BORISA JELJCINA PREMA NATO-u

ABSTRACT: The paper provides a brief overview of the Cold War relations between the USA and the USSR, and the development of Russia-NATO relations via the analysis of the foreign policy strategies and activities of Russian President Boris Yeltsin. Yeltsin's policy, to a large extent, represented responses to the moves of the Euro-Atlantic allies since the collapse of the Warsaw Pact and the Soviet Union in 1991 until his departure from the Kremlin in 1999. In the eyes of the Euro-Atlantic allies, post-Cold War Russia became „something more than a regional power in the Third World” - visibly degraded on international and domestic level. Yeltsin's indecisiveness and lack of a clearly defined foreign policy strategy were evidenced by his empty threats regarding the expansion of the NATO alliance, as well as his lack of understanding of the Yugoslav crisis.

KEYWORDS: Russia, Boris Yeltsin, NATO, Partnership for Peace, USA

Uvodna razmatranja

Stabilnost, mir i bezbjednost evropskog i svjetskog poretka determinišu odnosi Rusije i evroatlantskih saveznika. Dokaz navedene tvrdnje najbolje daju posljedice rusko-ukrajinskog rata koji je počeo 2014. godine, a eskalirao vojnom intervencijom Rusije na Ukrajinu početkom 2022. godine. Radi razumijevanja trenutnog razvoja rusko-ukrajinskih, odnosno rusko-evropskih i rusko-američkih odnosa neophodno je dati pregled istorijsko-političkog razvoja odnosa Rusije naročito prema Sjevernoatlantskoj alijansi – NATO-u.

Postoji niz razloga zbog kojih pitanje odnosa NATO-a i Rusije zahtijeva posebnu pažnju u svakoj analizi evroatlantskih odnosa, bilateralnih

---

* Autorka je šefica bibliotečko-dokumentalističkog centra Skupštine Crne Gore .

američko-ruskih odnosa, razvoja evropske bezbjednosne arhitekture i ruske spoljne politike.

Prvi razlog možemo naći u promjenama koje su početkom posljednje decenije dvadesetog vijeka zahvatile prvo evropski prostor, a zatim i cjelokupnu međunarodnu zajednicu: dezintegrisao se Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR), raspušten je vojno-politički savez socijalističkih zemalja, Varšavski ugovor, dok su Sjedinjene Američke Države (SAD) ostale jedina supersila, a sjevernoatlantska organizacija NATO ostala jedina i dominantna vojno-bezbjednosna organizacija na evropskom prostoru.

Osim toga, u ovom posthladnoratovskom periodu NATO ne samo da je preživio¹ i uspješno se transformisao, već je u svoje redove primio i bivše socijalističke države, čime je svakako dotakao i ruske političke interese.

Sledeći razlog sastoji se u tome što dio ruskog establišmenta i javnosti i dalje smatra da je NATO trebalo da bude raspušten paralelno s Varšavskim ugovorom i da njegovo postojanje jasno pokazuje agresivne namjere Zapada prema Rusiji.² Po njihovom mišljenju, širenje NATO-a predstavlja opasnost ruskoj bezbjednosti i polako vodi zaokruživanju Rusije i stvara mogućnosti izgradnje nekog novog *cordon sanitairea*.

Na kraju, u onom dijelu ruskih krugova koji smatraju da Rusija svoje brojne probleme može riješiti jedino uz pomoć evroatlantskih saveznika, NATO je percipiran kao kanal za uspostavljanje i održavanje čvrstih odnosa sa Zapadnom Evropom i SAD-om.

Deskripcija i eksplanacija odnosa Rusije i evroatlantskih saveznika podrazumijeva analizu hladnoratovskih odnosa³ SAD – SSSR, kao i aktivnosti i političkih strategija ruskih predsjednika od 1991. godine do danas. S obzirom na to da navedeno zahtijeva mnogo veći prostor nego što to ovaj rad

¹ Nestankom glavne prijetnje bezbjednosti članicama NATO-a postavilo se pitanje: Da li raspustiti NATO ili ga transformisati u skladu sa promijenjenim političkim, vojnim i strateškim uslovima? Iako je bilo zagovornika raspuštanja NATO-a, pojavio se niz razloga koji su njegovo postojanje činili neophodnim. Vučinić ističe da je „izvršena specifična transformacija u hodu, koju su uzrokovali događaji, kao što su bili zahtjevi za prijemom većine bivših socijalističkih država, ratovi na području bivše SFRJ, u Zakavkaskom regionu bivšeg SSSR-a, globalni terorizam, sprečavanje proliferacije nuklearnog oružja, redefinisanje odnosa sa Rusijom.” Vučinić, Nebojša B. Nastanak i širenje NATO-pakta u Boris Raonić, Žarko Glušica i Leon Đokaj (ur.), *Razumjeti NATO*, Podgorica: Nansen dijalog centar, 2007, 23.

² Ruski komunisti i nacionalisti su kosovsku krizu i intervenciju NATO-a u SR Jugoslaviji vidjeli kao dokaz da se nešto slično priprema protiv Rusije. Vukadinović, Radovan. NATO i Rusija u Lidija Čehulić (ur.), *NATO i novi međunarodni odnosi*. Zagreb: Politička kultura: Atlantsko vijeće Hrvatske, 2004, 162.

³ „Hladni rat je stanje otvorenog neptijeteljstva, stalnog bipolarnog suparništva i borbe između država suprotnih društveno-političkih i ekonomskih sistema, u kojem je Zapad pokušao zaustaviti promjene nastale nakon Drugog svjetskog rata što je trebalo da vode mijenjanju postojećeg stanja.“ Vukadinović, Radovan. *Politika i diplomacija*. Zagreb: Politička kultura, 2004, 50.

dozvoljava, fokus je stavljen na analizu uzajamnih poteza koji su napravljeni tokom vladavine Borisa Jeljcina. Radi sprovođenja relevantne i vjerodostojne analize primijenjen je istoriografski metod, kao i metod analize sadržaja raznih dokumenata kojima su definisani odnosi nasljednice SSSR-a i Alijanse.

Na sljedećim stranicama dat je kratak osvrt na hladnoratovske odnose SAD – SSSR, a zatim razvoj odnosa Rusija – NATO kroz analizu spoljno-političke strategije i aktivnosti ruskog predsjednika Jeljcina koja je, u velikoj mjeri, predstavljala odgovore na poteze evroatlantskih saveznika od raspuštanja Varšavskog pakta i dezintegracije Sovjetskog Saveza 1991. godine do njegovog odlaska sa vlasti 1999. godine.

Osvrt na hladnoratovske odnose SAD – SSSR

Pravce i karakter sveukupnih međunarodnih odnosa od kraja Drugog svjetskog rata pa do pada komunizma u Istočnoj Evropi i raspada Sovjetskog Saveza determinisala je borba dva međusobno suprotstavljena, ideološki različita bloka zemalja, kapitalističkog predvođenog Sjedinjenim Američkim Državama i socijalističkog predvođenog SSSR-om.

Tokom Drugog svjetskog rata i SAD i SSSR bili su dio Antihitlerovske koalicije⁴ koju je povezivao zajednički cilj - poraziti države Trojnog pakta.⁵ Međutim, neposredno nakon pobjede nad Silama osovine, razlike u shvaćanjima novog evropskog i svjetskog poretka, te razlike u ciljevima, interesima i ideologijama dojučerašnjih saveznika postale su više nego očigledne. Sjedinjene Američke Države koje su izašle iz Drugog svjetskog rata kao najjača vojna⁶, a i ekonomska⁷ sila željele su da liberalne vrijednosti propisane američkim Ustavom, kao što su uspostavljanje demokratije, poštovanje ljudskih prava i slično, prošire i na Evropu, kako bi se stvorili uslovi za stvaranje čvrstog evroatlantskog savezništva. Međutim, na putu realizacije ovih ciljeva, SAD su naišle na veliku prepreku, komunistički Sovjetski Savez koji je Istočnu Evropu smatrao svojom interesnom sferom i odmah po završet-

⁴ Antihitlerovsku koaliciju činile su sledeće države: Sovjetski Savez, Ujedinjeno Kraljevstvo, zemlje Komonvelta, Sjedinjene Američke Države, Francuska, Kina, Poljska, Australija, Kanada, Holandija, Belgija, Norveška i Danska.

⁵ Sile Osovine činile su: Njemačka, Japan, Italija, Rumunija, Mađarska i Bugarska.

⁶ Nakon završetka Drugog svjetskog rata SAD je na skoro svim kontinentima imala uspostavljene vojne baze i bila jedina zemlja na svijetu koja je posjedovala nuklearno naoružanje. Čehulić, Lidija. *Euroatlantizam*. Zagreb: Politička kultura, 2003, 47.

⁷ Nacionalni dohodak SAD-a porastao je sa 64 milijarde dolara u 1938. godini na 160 milijardi u 1944. godini. U sveukupnom izvozu kapitalističkog svijeta prije rata SAD je učestvovala sa 14, a nakon rata sa 32,5 posto. Istovremeno, idejni začetnik Međunarodnog monetarnog fonda i Svjetske banke bile su Sjedinjene Američke Države. S obzirom na to da je najviše kapitala ulagala u ove institucije, SAD je mogla formalno da prati i kontroliše tokove kasnijeg ekonomskog globalnog razvoja. Ibid, 48.

ku rata počeo na tom prostoru stvarati tzv. prijateljske socijalističke režime. SAD su sa negodovanjem pratile sovjetsko ekspanzionističko ponašanje u Istočnoj Evropi, strahujući da bi i Zapadna Evropa mogla potpasti pod sovjetsku sferu uticaja. Zapadnoevropske zemlje su bile, s obzirom na ogromne ljudske, materijalne i ekonomske gubitke u Drugom svjetskom ratu, veoma oslabljene i bez skoro ikakvih sredstava za odbranu od eventualne sovjetske agresije. U takvim okolnostima, SAD su odlučile da ekonomski i vojno pomognu Zapadnu Evropu⁸, čime je počela globalna američka intervencionistička politika protiv komunizma.

Kao rezultat insistiranja zapadnoevropskih država da im SAD garantuju da ih ni vojno neće napustiti u slučaju sovjetskog napada, dolazi do osnivanja prve bezbjednosne regionale vojno-političke organizacije NATO.⁹ Osnivačkim ugovorom države članice su se, između ostalog, obavezale da će u slučaju da jedna od njih bude meta oružanog napada, pomoći napadnutoj članici individualno ili u saradnji sa drugim državama potpisnicama, svim odgovarajućim sredstvima, uključujući i upotrebu oružane sile.¹⁰

⁸ Tokom 1947. godine Velika Britanija nije imala dovoljno sredstava da nastavi sa pružanjem ekonomske pomoći antikomunističkim snagama u Grčkoj, u kojoj je plamtio građanski rat, što je u SAD izazvalo strah da bi Grčka i Turska kao i čitav istočni dio Mediterana mogli da potpadnu pod sovjetsku sferu uticaja. Stoga je 12. marta 1947. američki Kongres na predlog predsjednika Trumana odlučio da ekonomski i vojno pomogne Grčku i Tursku sa 400 miliona dolara, jer kako je istakao Truman, SAD moraju „pomagati slobodu i prosperitet u svakom dijelu svijeta gdje slobodni demokratski razvoj bude ugrožen od komunizma”. Čehulić, Lidija. *Europska obrana*. Zagreb: Politička kultura, 2006, 17. Kongres ja dao zeleno svjetlo za novu američku spoljnopolitičku strategiju, odnosno tzv. Trumanovu doktrinu koja je otvorila vrata realizovanju glavnog cilja tadašnje američke spoljne politike - suzbijanje sovjetskih uticaja i komunizma u svjetskim okvirima uz upotrebu svih mogućih sredstava. Vidjeti šire u: Vukadinović, Radovan. *Vanjska politika SAD-a u doba hladnog rata*. Zagreb: Politička kultura, 2007, 33. Ekonomska nadopuna Trumanovoj doktrini bio je Maršalov plan, odnosno program obnove privrede Evrope nakon Drugog svjetskog rata, objavljen 1947. godine od strane tadašnjeg ministra spoljnih poslova SAD-a, Džordž C. Maršala. Do 1952. godine osamnaest zapadnoevropskih zemlja je dobilo 13,5 milijardi dolara u vidu kredita ili pomoći. Čehulić, Lidija. *Europska obrana*, str.19.

⁹ NATO je osnovan potpisivanjem Sjevernoatlantskog ugovora u Vašingtonu 4. aprila 1949, od strane dvanaest država: SAD, Velika Britanija, država Beneluksa, Francuske, Kanade, Islanda, Italije, Norveške, Danske i Portugala. Grizold, Anton. *Međunarodna sigurnost: teorijsko-institucionalni okvir*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 1998, 120.

¹⁰ Član 5. Sjevernoatlantskog ugovora glasi: „Države potpisnice saglasne su da će se oružani napad na jednu ili više država potpisnica u Evropi ili Sjevernoj Americi smatrati napadom na sve potpisnice, koje su saglasne da će u tom slučaju ostvariti svoje pravo na individualnu ili kolektivnu samoodbranu, što priznaje 51. član Povelje UN, i tako individualno, a isto tako i u saradnji s drugim državama potpisnicama, pomoći napadnutoj (ili napadnutim) potpisnici (odn. potpisnicama), i to svim djelatnostima i mjerama, pa i oružanim snagama, da bi se ponovo uspostavila i očuvala sigurnost sjevernoatlantskog područja (...)“ „Sjevernoatlantski sporazum” u Petrović, Đorđe, Nataša Petrović. *Vodič kroz evroatlantsko partnerstvo*. Beograd: Centar za međunarodne i bezbjednosne poslove, 2007.

U želji da ne zaostaju, na vojnom planu, za suprotnim blokom, sve komunističke zemlje Istočne Evrope, izuzev Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, osnovale su 1955. godine vojno-politički savez Varšavski ugovor.¹¹ Osnovni cilj i ovog saveza bio je kolektivna samoodbrana,¹² odnosno članice ugovora su se obavezale na pružanje uzajamne pomoći u slučaju oružanog napada na jednu od njih.

Stvaranjem NATO-a i Varšavskog ugovora simbolično je inicirana hladnoratovska faza međunarodnih odnosa, to jest stanje ideološko-političkog i ekonomskog konfrontiranja Zapadnog i Istočnog bloka. Hladni rat obilježili su obostrano nepovjerenje, zaustavljanje svih oblika komunikacije, kao i trka u nuklearnom naoružanju¹³, koje je bilo i ključni razlog zbog koga su SAD i SSSR izbjegle direktan sukob.¹⁴

Sredinom pedesetih godina XX vijeka¹⁵ dolazi do popuštanja zategnutosti, što se ogledalo u prvim pregovorima oko smanjenja i kontrole nuklearnog naoružanja, da bi krajem osamdesetih rezultiralo nestankom bipolarnog modela međunarodnih odnosa. Pad Berlinskog zida 1989. označio je početak kraja socijalističkih režima u istočnoevropskim zemljama, koje su, odmah potom, počele insistirati na prekidu političkih, ekonomskih i vojnih veza sa SSSR-om¹⁶. U skladu sa tim, političko-savjetodavni odbor Varšavskog ugovora, 25. januara 1991. godine, jednoglasno je donio odluku o svom raspuštanju¹⁷. Osim toga, Sovjetski Savez se 1990. godine suočio sa prvim zahtjevima svojih republika za samostalnošću i nezavisnošću, a početkom 1991. godine i sa njihovim konačnim odlaskom iz federacije. Na sastanku Rusije,

¹¹ Kao odgovor na ponovno naoružavanje Zapadne Njemačke i njen prijem u NATO, osam evropskih socijalističkih država: SSSR, Albanija (naknadno istupila iz ideoloških razloga), Bugarska, Rumunija, Istočna Njemačka, Mađarska, Poljska i Čehoslovačka, potpisalo je 14. maja 1955. godine u Varšavi, Ugovor o prijateljstvu, saradnji i međusobnoj pomoći, odnosno Varšavski ugovor. Čehulić, Lidija. *Europska obrana*, 54.

¹² Član 4 Varšavskog ugovora glasio je: „U slučaju oružanog napada u Evropi bilo koje države ili više država na jednu ili više država ugovornica, svaka će ugovornica, ostvarujući pravo na individualu ili kolektivnu samoodbranu, u skladu sa članom 51 Povelje UN, hitno pružiti pomoć državi ili državama žrtvama napada, samostalno ili u sporazumu s drugim državama ugovornicama, svim sredstvima koje smatra potrebnim, uključujući i upotrebu oružane sile“. Dimitrijević, Vojin, Obrad Račić, Vladimir Đerić, Tatjana Papić, Vesna Petrović, Saša Obradović. *Osnovi međunarodnog javnog prava*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, 2005, 266.

¹³ Vidjeti šire u: Vukadinović, Radovan. *Nuklearne strategije i međunarodni odnosi*. Zagreb: Politička kultura, 2006

¹⁴ Kuper, Robert. *Raspad nacija: poredak i kaos u XXI veku*. Beograd: "Filip Višnjić", 2007, str. 28.

¹⁵ Čehulić, Lidija *Europska obrana*, 30.

¹⁶ Vidjeti šire u: Vukadinović, Radovan. *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka*. Zagreb: Agencija za komercijalnu djelatnost, 2001, 287.

¹⁷ Protokol o likvidaciji Varšavskog ugovora potpisan je u Pragu 1. jula 1991. godine. Ibid, 288.

Bjelorusije i Ukrajine u Minsku, 8. decembra 1991, stvorena je Zajednica nezavisnih država, koja je eliminisala i dalje formalno postojeći SSSR sa predsjednikom Mihailom Gorbačovom na čelu. Na dan 26. decembar, Gorbačov se priklonio neizbježnom, dao ostavku na mjesto lidera SSSR-a i tim činom ga formalno raspustio.¹⁸

Jeljcin i evroatlantski saveznici

Predsjednik novostvorene Ruske Federacije Boris Jeljcin,¹⁹ imao je zadatak da kreira i realizuje politiku prema evroatlantskim saveznicima u skladu sa promijenjenom geostrateškom pozicijom Rusije i njenim mjestom u međunarodnim odnosima.

Posthladnoratovska Rusija je u očima evroatlantskih saveznika postala nešto više od regionalne sile u Trećem svijetu,²⁰ s obzirom na to da je bila vidno međunarodno degradirana po svim pitanjima. Nakon 400 godina gotovo neprekidnog teritorijalnog širenja, vratila se granicama iz vremena Ivana Groznog.²¹ Njeno nuklearno naoružanje, iako priznato kao moguće sredstvo zastrašivanja, zastarjelo je zbog nedostatka sredstava kako za održavanje tadašnjeg arsenala, tako i za proizvodnju novog. Odnos vojnih snaga Rusije i

¹⁸ O tome šta je izazvalo da dođe do okončanja Hladnog rata, vidjeti šire u: Prvulović, Vladimir. *Savremeni međunarodni odnosi*. Beograd: Megatrend univerzitet, 2008, 172. „Hladni rat, činom rušenja Berlinskog zida, izostankom bilo kakve intervencije da se spriječi takav čin, objedinjavanjem Zapadne i Istočne Njemačke, što je aminovao Gorbačov, kao gest dobre volje ka Zapadu, raspadom Sovjetskog Saveza, definitivno je završen.“ Ibid, 175.

¹⁹ Najveća sovjetska republika – Ruska Sovjetska Federativna Socijalistička Republika, donijela je u junu 1990. godine *Deklaraciju o suverenosti*, koja je predstavljala njeno otcjepljenje od Sovjetskog Saveza. To je dovelo do sukoba između predsjednika SSSR-a Mihaila Gorbačova i predsjednika RSFSR-a Borisa Jeljcina. Gorbačov je popustio i februara 1991. godine Centralni komitet KPSS-a donio je odluku o odustajanju od monopola na vlast. Nakon pobjede Jeljcina na predsjedničkim izborima, dolazi do neuspjelog državnog udara, čime je ubrzan slom SSSR-a. Tatalović, Siniša, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila. *Suvremene sigurnosne politike: države i nacionalna sigurnost početkom 21. stoljeća*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2008, 160.

²⁰ Bžežinski, Zbignjev. *Velika šahovska tabla*. Podgorica: CID, Banja Luka: Romanov, 2001, 87.

²¹ „Kolaps Sovjetskog Saveza izazvao je monumentalnu geopolitičku konfuziju. Tokom samo dvije nedjelje, ruski narod – koji je uopšteno govoreći, znao čak i manje od spoljnog svijeta da se Sovjetski Savez bliži raspadu – iznenada je otkrio da više nije posjednik velike transkontinentalne imperije već da su se granice Rusije povukle na Kavkazu na liniju gde su bile početkom 1800-tih godina, a – što je bilo još dramatičnije i bolnije - granice na zapadu su postale one koje su bile približno 1600. godine, odmah posle vladavine Ivana Groznog. Gubitak Kavkaza oživio je strateške strahove od turskog uticaja; gubitak srednje Azije proizveo je osjećanje gubitka ogromnih energetske i rudnih bogatstava toga regiona kao i strepnju od moguće islamske opasnosti; a nezavisnost Ukrajine pogodila je samu suštinu ruske tvrdnje da je ona božanski čuvar zajedničkog panslovenskog identiteta.“ Ibid, 86.

evroatlantskih saveznika u konvencionalnim vojnim snagama početkom devedesetih godina XX vijeka bio je 5:1 u korist Zapada.²²

Više nego poražavajuće unutrašnje političko i ekonomsko stanje²³, te gubitak uticaja na globalnom nivou, stvorilo je među tadašnjim političkim vodstvom Ruske Federacije osjećaj nesigurnosti i težnju za preduzimanjem koraka radi postizanja unutrašnje stabilnosti i obnove ruskog ugleda i uticaja u međunarodnim odnosima. S tom namjerom, predsjednik Jeljcin i njegov ministar spoljnih poslova Andrej Kozirev lansirali su prozapadnu koncepciju unutar ruske političke misli, vjerujući da je razvijanje prijateljskih odnosa sa Zapadom, posebno sa SAD-om, najbolji put ka oporavku Rusije. U toj početnoj fazi njenog razvoja Jeljcin se odlučio da oblikuje novi ruski politički i ekonomski poredak u skladu sa idejama zapadnih demokratija i njihovom kapitalističkom privredom.²⁴

„Ravnopravno strateško partnerstvo“ Vašingtona i Moskve

Odmah po okončanju Hladnog rata, članice NATO-a su se zapitale kako se, u promijenjenom međunarodnom okruženju, postaviti prema novoj Rusiji.²⁵ Evropski saveznici su „kao po običaju“²⁶ čekali da SAD preduzme prve korake u vezi sa Rusijom. Međutim, administracija Džordža Buša nije izradila jasnu strategiju za novu Rusiju, tek 1992. godine dolaskom za predsjednika SAD-a Bila Klintonu američki, a i sveukupni evroatlantski odnos prema Rusiji dobija jasne obrise.²⁷ Novoizabrani predsjednik Klinton smatrao je da Zapad treba da pomogne Moskvi da „stane na noge“, posebno na

²² Vukadinović, Radovan. NATO i Rusija, str. 148.

²³ Vidjeti šire u: Prvulović, Vladimir. *Savremeni međunarodni odnosi*, 172.

²⁴ Grizold, Anton, Siniša Tatalović, Vlatko Cvrtila. *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, Hrvatska udruga za međunarodne studije, 1999, 74.

²⁵ „Stavovi evroatlantske javnosti prema novoj Rusiji bili su podijeljeni. Onaj dio javnosti koji je svoj antagonizam prema bivšem SSSR-u prenio i na Rusiju je smatrao da - sve dok se Moskva u svom društvenom razvoju ne odrekne ostatka socijalističke vladavine, nema mjesta većem zbližavanju sa Zapadom. Drugu veliku grupu činili su oni koji su isticali da (---) prijateljstvo sa Rusijom ne treba uspostavljati, jer će Rusija uskoro iskazati svoje imperijalističke težnje.“ Čehulić, Lidija. *Euroatlantizam*. Zagreb: Politička kultura, 2003, 267.

²⁶ Zapadnoevropski saveznici su početak svih inicijativa unutar evroatlantske zajednice u novom svjetskom poretku tradicionalno prepuštali SAD-u. Ibid, 269.

²⁷ Klinton je oštro kritikovao Bušovu politiku prema Rusiji: „prvo, Buš je predugo podržavao Gorbačova, ne shvativši da Jeljcin ima veći politički autoritet u Rusiji; drugo, takav stav Klintonovu administraciju je doveo do zaključka da je Buš bio više zainteresovan za očuvanje teritorijalnog integriteta SSSR-a, nego za samoodređenje naroda i stvaranje novih, mladih demokratija u Evropi; na kraju, Klinton je kritikovao Buša po pitanju pružanja pomoći Rusiji - naglašavajući da umjesto novčanih kredita Rusiji treba mnogo više pomoći u obliku robe.“ Ibid, 271.

ekonomskom planu, jer kako je govorio – „Rusija nije (njegov) neprijatelj, već prijatelj i partner.“²⁸

Na prvom sastanku Klintona i Jeljcina 3. i 4. aprila 1993. godine u Vankuveru, ruski predsjednik je obećao da će raditi na sprovođenju demokratskih reformi i tržišne ekonomije. Osim toga, ovaj sastanak je bio polazna osnova za proglašenje uzajamnog strateškog partnerstva Rusije i SAD-a u okviru *Moskovske deklaracije* objavljene 14. januara 1994. godine.²⁹

Lansiranje slogana „ravnopravno strateško partnerstvo“ od strane Amerikanaca stvorilo je među novim ruskim liderima zablude da su vođe jedne supersile, te da se nijedan globalni problem ne može riješiti bez ruskog učešća i dozvole. Moskva je vjerovala da bivše članice Varšavskog ugovora neće gravitirati prema NATO-u i Evropskoj uniji, već da će ostati specijalno politički naklonjene prema njoj. Rusko rukovodstvo očekivalo je da će Zapad uložiti velika finansijska sredstva, koja će omogućiti obnovu ruske privrede i blagostanje³⁰, te da će tako ojačana Rusija biti privlačna za zemlje Srednje i Istočne Evrope da sa njom uđu u proces ekonomske i političke integracije.

Koncept „ravnopravnog strateškog partnerstva“ bio je primamljiv, ali i varljiv. Amerika, sve da je imala namjeru, nije mogla dijeliti globalnu moć sa Rusijom, s obzirom na to da je bila isuviše slaba da bi bila globalni partner. No, ubrzo je i Rusiji postalo jasno da od strateškog partnerstva sa Amerikom nema ništa: životni standard njenih građana nije porastao, pomoć Zapada nije došla u očekivanoj mjeri, a kriminal i korupcija harali su svim oblastima društvenog života.³¹ To je u ruskoj javnosti stvorilo utisak da je partnerstvo sa SAD-om bilo laž koja je koristila Americi, a štetila Rusiji. Ovakvo stanje podstaklo je novu raspravu o definisanju ruskih nacionalnih interesa. Ruski nacionalisti i neokomunisti optužili su prozapadnu orijentaciju Jeljcina i Kozireva, smatrajući da ugrožava status Rusije kao supersile i da slabi ruski uticaj u zemljama bližeg inostranstva.³²

Istovremeno, spoljna politika predsjednika Klintona prema Rusiji bila je izložena brojnim kritikama na američkoj političkoj sceni.³³ Džordž Kenan

²⁸ Ibid, 272.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ruski ministar spoljnih poslova Kozirev je još 1992. godine obećao ruskom narodu da će Rusija, uz pomoć Zapada u narednih 10 do 20 godina, postati jedna od vodećih svjetskih sila. Ibid, 275.

³¹ „Brzometno prevođenje pobijeđenog SSSR na kolosjek Zapada u zamašnoj operaciji privatizacije i uvođenja tržišne ekonomije, razorilo je naslijeđenu sovjetsku, koliko neefikasnu toliko birokratizovanu privrednu strukturu. Vulkanska lavina Zapada uništila je imperijalnu moć i carske Rusije i staljinističkog SSSR. Ekonomsko, socijalno i finansijsko razaranje Rusije najveći je slom nacije u njenoj istoriji. To je daleko veće zlo za ruski narod od raspada SSSR.“ Pudar, Momčilo. *Amerika protiv sebe i sveta*. Beograd: „Filip Višnjić“, 2006, 151.

³² Čehulić, Lidija. *Euroatlantizam*, 276.

³³ Šire vidjeti u: Ibid, 277.

je smatrao da je Rusija uvijek naginjala autoritativnoj vlasti, te da je u njoj nemoguće razviti demokratske institucije i tržišnu ekonomiju po uzoru na SAD. Stoga, Kenan je ocijenio da je najveća zabluda predsjednika Klintona to što je vjerovao da će razvoj demokratije voditi Zapadu naklonjenoj spoljnoj politici Rusije.³⁴

U skladu sa tim, početkom 1994. godine Clinton odlučuje da modifikuje strategiju prema Rusiji, tako što fokus spoljnopolitičkog djelovanja usmjerava na pružanje pomoći konstituisanju demokratije u istočnoevropskim državama, te uspostavljanju bolje saradnju sa bivšim republikama SSSR-a.³⁵

No, zaokret u Klintonovoj politici prema Rusiji bio je i reakcija na novu rusku spoljnopolitičku strategiju koja se okrenula ka državama bližeg inostranstva³⁶ i oštro se suprotstavila namjeri NATO-a da proširi članstvo.

Ruske reakcije na širenje Sjevernoatlantskog saveza

Iluzija o globalnom partnerstvu sa SAD-om, otežavala je ruskim liderima da napuste ideju o dominantnom ruskom uticaju u zemljama nekadašnjeg Sovjetskog Saveza i bivšim satelitskim državama Srednje Evrope. Moskva nije htjela da se pomiri sa realnošću, odnosno sa tim da više nije stožer oko kojeg se vojno-politički, ekonomski i ideološki povezuje veliki broj država. Žestok udarac ruskoj spoljnoj politici bio je jasno izražen stav bivših članica Varšavskog ugovora da žele što brži otklon od Moskve i što skoriju integraciju u evroatlantske strukture.³⁷

Sa druge strane, na Zapadu se vodila žestoka diskusija o tome treba li uopšte NATO širiti ili je dovoljno zadržati njegov postojeći oblik.³⁸ Čelnici

³⁴ Ibid.

³⁵ Ovakva spoljnopolitička strategija Klintonove administracije, u velikoj mjeri je predstavljala odraz predloga koji joj je ponudio Zbignjev Bžežinski, o tome šire vidjeti u: Vukadinović, Radovan, Lidija Čehulić, Davor Božinović. *NATO Euroatlantska integracija*. Zagreb: Topical, 2007, 215.

³⁶ Vidjeti šire u: Bžežinski, Zbignjev. *Velika šahovska tabla*, 101; Tatalović, Siniša, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila. *Suvremene sigurnosne politike*, str. 169. Andrej Kozirev proglasio je svoju „Kozirevu doktrinu” prema kojoj su Zajednica nezavisnih država i baltičke države najviši prioriteti ruske spoljne politike. Ako se Monroova doktrina zasnivala na ideji „Amerika Amerikancima”, onda bi to za Kozirevu doktrinu značilo „Bliže inostranstvo Rusima”. Čehulić, Lidija. *Euroatlantizam*, 287.

³⁷ Čehulić, Lidija. *Clintonova vanjskopolitička strategija i novi svjetski poredak*. Zagreb: Politička kultura, 2001, 104. Bivše socijalističke zemlje Poljska, Mađarska i Čehoslovačka su 1991. godine formirale Višegradsku grupu kao institucionalni oblik saradnje u cilju njihove potpune integracije u evropski ekonomski, politički, bezbjednosni i zakonodavni poredak. Vukadinović, Radovan, Lidija Čehulić, Drago Lovrić. *NATO u međunarodnim odnosima*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2006, 121.

³⁸ Vukadinović, Radovan. *NATO i Rusija*, 150.

Sjevernoatlantskog saveza bili su veoma oprezni u izjavama povodom proširenja NATO-a. Manfred Vorner koji je bio nadležan za bezbjednosna pitanja NATO-a, smatrao je da je proširenje dugoročan cilj, te da prvo treba sve članice uvjeriti u korist koju NATO dobija od proširenja.³⁹ Isto tako, Klintonova administracija je odugovlačila pitanje širenja NATO-a, jer je smatrala da je to neophodno kako bi Rusiji pokazala da je ne želi izolovati, već da hoće da razvije partnerski dijalog. Međutim, ovaj Klintonov pristup širenju Alijanse našao se na udaru kritike⁴⁰ zapadnih teoretičara koji su smatrali da je Amerika odmah trebalo da se prikloni koncepciji proširenja NATO saveza, a Rusiji ponudi ono što u tom trenutku nije mogla da odbije - specijalni kooperativni odnos sa NATO-om.⁴¹ Prema Bžežinskom, najbolja prilika za realizaciju ovog koncepta bila je 1993. godina, kada je Jeljcin prilikom posjete Varšavi izjavio da moguće članstvo Poljske u NATO-u ne bi bilo „protiv interesa drugih zemalja, uključujući tu i interese Rusije“.⁴² Međutim, propuštanjem ove prilike evroatlantski saveznici omogućili su Rusiji da „promijeni ploču“ i bude neprijateljski orijentisana prema prvim signalima o američkoj namjeri da poveća broj članica NATO alijanse.

Moskva je smatrala da je NATO ostatak Hladnog rata koji bi trebalo da nestane isto kao što je početkom devedesetih nestao socijalistički vojno-politički savez Varšavski ugovor. U širenju postojećeg odbrambenog saveza, koji je nastao u drugim uslovima i sa drugom svrhom, Rusi nijesu vidjeli perspektivu evropske bezbjednosti, već samo najavu želje NATO članica da izoluju Rusiju i ostave je da se sama bori sa svojim problemima. Među brojnim argumentima kojim je Rusija nastojala da Zapadu dokaže da je širenje NATO-a nepotrebno i nekorisno predstavlja procjena da bi to izazvalo lavinu zahtjeva za učlanjenjem zemalja do čijih granica bi NATO došao, jer bi radije htjele da budu saveznik, a ne neprijatelj tako jake organizacije.⁴³ Rusi su, takođe, naglašavali da iskustvo NATO-a u Bosni i Hercegovini pokazuje da nema djelotvorne mehanizme za rješavanje kriza, pa samim tim vjerovatno ne bi ostvario pozitivne rezultate ni na prostorima Istočne Evrope.⁴⁴ Osim

³⁹ „Proširenjem NATO saveza namjeravamo izgraditi mostove u Evropi, a ne barikade“, rekao je Vorner na konferenciji za novinare u Vašingtonu. Čehulić, Lidija. *Clintonova vanjskopolitička strategija*, 105.

⁴⁰ „Američki prijatelji država nekadašnjeg Varšavskog ugovora bili su nezadovoljni (---) Nova republikanska većina je na Kongresu 1995. godine kritikovala Klintona zbog njegove pretjerane zainteresovanosti za ruske osjetljivosti na račun njenih susjeda.“ Kaplan, Lawrence S. *The long entanglement: NATO's first fifty years*. Westport, London: Praeger, 1999, 195.

⁴¹ Bžežinski, Zbignjev. *Velika šahovska tabla*, 2001, 97.

⁴² Vukadinović, Radovan. *Postkomunistički izazovi evropskoj sigurnosti: od Jadrana do Baltika*, Mostar: Ziral, (Zagreb: Ziral, Glavna podružnica), 1997, 100.

⁴³ Mileta, Vlatko, Radovan Vukadinović. *Evropska integracija i ruska dezintegracija*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 1996, 120.

⁴⁴ Ibid, 121.

toga, Jeljcin je upozoravao evroatlantske saveznike da bi proširenje Alijanse na vlast u Rusiji moglo dovesti nacionalne šoviniste koji se protive reformama, demokratizaciji i sveukupnom postkomunističkom razvoju Rusije.⁴⁵

Početak devedesetih ruski establišment za spoljnu politiku nastojao je da spriječi proširenje Sjevernoatlantskog saveza raznim instrumentima: od prijetnji da će postaviti rakete na zapadnim ruskim granicama do anti-NATO propagande u bivšim državama Varšavskog ugovora.⁴⁶

Sredinom 1993. predsjednik Jeljcin predložio je zajedničke NATO-ruske garancije u pogledu bezbjednosti istočnoevropskih država.⁴⁷ Ruski ministar spoljnih poslova Kozirev smatrao je da Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS)⁴⁸ treba da se pretvori u sveevropsko tijelo koje će biti temelj garancije stabilnosti, bezbjednosti i saradnje na evropskom prostoru. Međutim, ruski apeli za stvaranjem evropskog sistema bezbjednosti čija bi okosnica bio OEBS nikad nijesu dobili ni američku, a ni zapadnu ozbiljnu podršku, što je izazvalo još jače protivljenje Kremlja proširenju Alijanse.

No, uprkos oštrim reakcijama Rusije, evroatlantski saveznici su, nakon dugotrajnih rasprava, odlučili da se prijem novih članica u NATO ne smije niti zaustaviti, a niti prolongirati, ali da se Moskvi zauzvrat moraju dati određeni ustupci.

Rusija u Partnerstvu za mir

Odmah po okončanju Hladnog rata Zapad se opredijelio za normalizaciju odnosa sa Rusijom u sklopu izgradnje nove evropske bezbjednosne arhitekture. Zahvaljujući toj namjeri evroatlantskih saveznika, Rusija se uključila u transformaciju NATO-a, kao i u proces pregovaranja oko širenja Alijanse.

Formalni odnos Moskve i NATO-a uspostavljen je 20. decembra 1991. godine na sastanku Sjevernoatlantskog savjeta za saradnju (*North Atlantic Cooperation Council*, NACC), koji je 1997. godine preimenovan u Evroatlantski partnerski savjet (*Euro-Atlantic Partnership Council*, EAPC). NACC je osnovan na NATO samitu u Rimu u novembru 1991. godine, na predlog američkog državnog sekretara Džejmsa Bekera i njemačkog ministra spoljnih poslova Hansa Diritra Genšera. Ovaj savjet je trebalo da omo-

⁴⁵ Čehulić, Lidija. *Clintonova vanjskopolitička strategija*, 105.

⁴⁶ Ibid, 104.

⁴⁷ Vukadinović, Radovan. *NATO i Rusija*, 151.

⁴⁸ Vukadinović, Radovan. *Međunarodni odnosi od hladnog rata*, 327. Mileta, Vlatko, Radovan Vukadinović. *Evropska integracija i ruska dezintegracija*, 117. O OEBS-u vidjeti šire u: Čehulić, Lidija. *Euroatlantizam*, 107.

gući političko savjetovanje i ekonomsku saradnju NATO-a sa zemljama bivšeg Varšavskog pakta.⁴⁹ Ipak, ovaj prvi institucionalni oblik saradnje sa NATO-om, nije omogućio Rusiji da prisustvuje sastancima Sjevernoatlantskog savjeta⁵⁰ i da ima pravo veta na odluke koje ovaj organ donosi.

Kako bi umirili ruske reakcije na širenje NATO-a, te zadovoljili želje i sve veći pritisak država Istočne i Srednje Evrope za ulaskom u Alijansu, evroatlantski saveznici su odlučili da im ponude novi model saradnje - organizaciju Partnerstvo za mir⁵¹ koja za razliku od NACC-a naglasak stavlja na vojnu saradnju. Partnerstvo za mir ne omogućava automatsko članstvo u NATO, već predstavlja „čekaonicu” najoptimalnijih kandidata za ulazak u Sjevernoatlantski savez.⁵² Centralnoevropske zemlje bile su razočarane, ističući da im Partnerstvo ne daje bezbjednosne garancije, već se cjelokupna saradnja svodi na konsultacije u slučaju nekog kriznog razvoja.

Kada je Klintonova administracija, u januaru 1994. godine, formalno proklamovala Partnerstvo za mir, Moskva je bila zadovoljna vidjevši u tome nastojanje evroatlantskih saveznika da odlože proširenje Saveza. U skladu sa tim, 22. juna 1994. godine, Rusija je potpisala ugovor o članstvu u Partnerstvu za mir⁵³, čime je pristala na veću saradnju sa NATO-om kako unutar, tako i izvan okvira ponuđenih Partnerstvom.

No, ubrzo nakon toga u ruskom establišmentu za spoljnu politiku javljaju se nove analize koje upozoravaju na to da je za Rusiju ponižavajuće da se nađe u Partnerstvu na istom nivou sa trideset drugih država. Naime, rusko rukovodstvo počelo je voditi borbu za specijalan status Rusije u odnosima sa evroatlantskim saveznicima, na bezbjednosnom planu. Želja Moskve da joj se prizna povlašćeni status odlikava potrebu ruskih lidera da kako na domaćoj, tako i na međunarodnoj sceni Rusiju prezentuju u obliku velike sile. Međutim, predlog Jeljcina o sklapanju specijalnog ugovora između NATO-a i Rusije, evroatlantski saveznici nijesu prihvatili. Odgovor Moskve na ovakav stav Zapada bio je odbijanje ruskog ministra spoljnih poslova Kozireva da potpiše Individualni program saradnje Rusije i Partnerstva za mir u decembru 1994. godine, te najava povlačenja Rusije iz učešća u daljim oblici-

⁴⁹ Sjevernoatlantski savjet za saradnju je stvoren na insistiranje centralnoevropskih postkomunističkih zemalja da postanu punopravne članice NATO-a. Vukadinović, Radovan, Lidija Čehulić, Drago Lovrić. *NATO u međunarodnim odnosima*, 123.

⁵⁰ Sjevernoatlantski savjet je najviše tijelo za odlučivanje i forum za savjetovanje unutar NATO-a. Ovo tijelo se sastaje na najvišim nivoima - predsjednici vlada, ministri inostranih poslova. Tatalović, Siniša. *Nacionalna i međunarodna sigurnost*. Zagreb: Politička kultura, 2006, 238.

⁵¹ Osnivanje organizacije Partnerstvo za mir predložio je američki ministar odbrane Les Aspin, u oktobru 1993. godine. Čehulić, Lidija. *Clintonova vanjskopolitička strategija*, 106.

⁵² Vidjeti šire u: Tatalović, Siniša. *Nacionalna i međunarodna sigurnost*. Zagreb: Politička kultura, 2006, 239.

⁵³ Čehulić, Lidija. *Clintonova vanjskopolitička strategija i novi svjetski poredak*, 108.

ma saradnje sa NATO-om izvan Partnerstva. No, nakon toga, Moskva je još jednom odbila potpisivanje programa, zbog političkih i ekonomskih problema unutar zemlje.⁵⁴ Konačno, 3. marta 1995. godine Andrej Kozirev je stavio potpis na Individualni program Partnerstva za mir za Rusiju.

Iako je pristupanje Rusije Partnerstvu za mir predstavljalo značajan korak u premošćavanju političko-bezbjednosnog i psihološkog jaza između nekadašnjih hladnoratovskih suparnika, Rusija je bila relativno pasivan član. U prilog tome govori to što se saradnja unutar Partnerstva uglavnom svodila na zajedničke vježbe i akcije spašavanja civilnog stanovništva od raznih vidova prirodnih katastrofa, dok je vojna saradnja bila skoro u potpunosti zanemarena.⁵⁵

Radi dalje normalizacije odnosa Brisel-Moskva, 1996. godine nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma, Rusija je učestvovala u mirovnoj misiji NATO u Bosni i Hercegovini (IFOR/SFOR).

Stalni zajednički savjet NATO – Rusija

Sljedeći korak ka razvoju pozitivnih odnosa i saradnje NATO-a i Rusije bili su pregovori novog ruskog ministra spoljnih poslova Jevgenija Primakova i generalnog sekretara NATO-a Havijera Solane, koji su tokom 1997. godine održani u okviru šest rundi, te na kraju rezultirali potpisivanjem Temelnog akta o zajedničkim odnosima, saradnji i bezbjednosti između NATO-a i Ruske Federacije.⁵⁶

Za pregovarački sto Primakova i Solanu dovela je čvrsto izražene volje evroatlantskih saveznika da prošire Alijansu, te da Rusiji daju određene ustupke kako bi ublažile njen neprijateljski orijentisan stav po ovom pitanju. Uzimajući u obzir jasnu želju istočnoevropskih zemalja da uđu u NATO i znajući da bi ostavljanje tih zemalja duže vrijeme u vakuumu značilo održavanje tampon zone koja bi vremenom mogla ponovo potpasti pod ruski uticaj, američki predsjednik Klinton se odlučio za proširenje Saveza.⁵⁷ Američki Kongres je 1996. godine usvojio Akt o olakšanju proširenja NATO-a

⁵⁴ Čehulić, Lidija. *Euroatlantizam*, 283.

⁵⁵ Prema Čehulić, postojala su dva razloga koja su uslovljavala ovu pasivnost: prvi, koji se odnosio na objektivnu rusku ograničenost u pogledu finansija i ostalih materijalnih resursa potrebnih za izvođenje vježbi većih razmjera, kao i postojanja nepovjerenja prema svemu što dolazi iz NATO-a; drugi, koji se odnosio na objektivne ruske administrativne okolnosti. Ibid.

⁵⁶ Vidjeti šire u: Petrović, Đorđe, Nataša Petrović. *Vodič kroz evroatlantsko partnerstvo*, 17.

⁵⁷ „Odlukom o proširenju NATO-a Klintonova administracija je htjela, u prvom redu, zacrtati nove granice u Evropi, eliminisati Srednju Evropu kao ‚sivu zonu‘ i pomaknuti fizički već potisnute ruske interese“. Vukadinović, Radovan. *Posthladnoratovske tendencije međunarodnih odnosa*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2000, 17.

(*The NATO Enlargement Facilitation Act*), u kojem se ističe da su Češka, Mađarska i Poljska, postigle najbolje rezultate u dostizanju standarda NATO-a i da će im odobriti pomoć od 60 miliona dolara pri učlanjenju, čime se neće zatvoriti vrata drugim zemljama kandidatima.⁵⁸ U Briselu 1996. godine, na sjednici Sjevernoatlantskog savjeta, prihvaćen je ovaj akt, kao i predlog predsjednika Klintona da se, 1997. godine u Madridu, održi samit na kojem će jedna ili više država kandidata biti pozvane da započnu pregovore povodom ulaska u NATO.⁵⁹

Ruski pristup pitanju širenja NATO-a djelimično se modifikovao dolaskom za ministra spoljnih poslova Ruske Federacije Jevgenija Primakova u januaru 1996. godine. Za razliku od Jeljcina koji je širenje vidio isključivo kao politički problem koji negativno utiče na razvoj rusko-američkih odnosa, Primakov je širenje Alijanse percipirao kao prijetnju ruskoj bezbjednosti i kao pokušaj zaokruživanja Rusije.⁶⁰ Ulazeći u pregovore sa evroatlantskim saveznicima, Primakov je postavio tri grupe zahtjeva: formalno-pravni, vojno-politički i ekonomski. Prvi zahtjev da NATO sa Rusijom, prije prijema novih članica, potpiše dokument koji će imati karakter međunarodnog ugovora, te biti ratifikovan u parlamentima svih članica Alijanse, evroatlantski saveznici nijesu prihvatili. Od ekonomskih zahtjeva (uključenje Rusije u Svjetsku trgovinsku organizaciju i u grupu najrazvijenih ekonomskih zemalja G-7) države NATO-a su ispunile samo zahtjev Rusije za prijemom u članstvo G-7. U sklopu vojno-političkih zahtjeva Rusija je tražila: pravo veta na

⁵⁸ Sjevernoatlantski saveznici su 1995. godine usvojili „Studiju o širenju NATO-a”, koja je pokazala njihovu jasnu namjeru da prošire NATO na istok. „Prema Studiji NATO će se proširiti na istok radi: 1. podupiranja ukupnih demokratskih reformi u postsocijalističkim zemljama, uključujući i razvoj civilno-vojnih odnosa; 2. lakšeg prihvatanja u postsocijalističkim zemljama odnosa međusobne saradnje, konsultacija i odlučivanja konsenzusom (...); 3. promovisanja dobrosusjedskih odnosa (...); 4. jačanja sistema kolektivne odbrane, te transparentnosti vojnog planiranja i izdataka za odbranu; 5. posticanja evropskih integracijskih procesa i smanjenja raskola unutar postsocijalističkih zemalja uzrokovanog neriješenim etničkim i teritorijalnim pitanjima; 6. jačanja savezničke uloge i organizacije NATO-a u doprinosu konstituisanju nove evropske i međunarodne bezbjednosti, uključujući i sprovođenje mirovnih operacija UN-a ili OEBS-a; 7. jačanja i širenja novih transatlantskih odnosa.” Čehulić, Lidija. *Euroatlantizam*, str 194.

⁵⁹ Odluka o primanju Češke, Mađarske i Poljske u NATO zvanično je objavljena na planiranom samitu u Madridu 8.–9. jula 1997. godine, dok je taj svečani čin obavljen u Vašingtonu na proslavi pedesetogodišnjice Alijanse 1999. godine. Ibid, 203.

⁶⁰ „U trenutku kada je NATO donio odluku o širenju na istok, ruska diplomatija je, prema Primakovu, imala tri mogućnosti: zauzeti odlučno negativan stav i prekinuti odnose s NATO-om; prihvatiti širenje NATO-a i doći do dogovora; ili zauzeti negativan stav, ali se pri tome izboriti za minimalizaciju negativnih posljedica po ruske interese. Prema Primakovu, prva pozicija bi značila povratak na hladni rat i konfortaciju; druga je bila neprihvatljiva zbog internih političkih odnosa u Rusiji, a treća je bila kompromisna varijanta u kojoj je uz prihvatanje realnosti međunarodnog života trebalo tražiti najbolje mogućnosti za zaštitu ruskim minimalnih interesa.” Vukadinović, Radovan. NATO i Rusija, 152.

odluke o pitanjima značajnim za evropsku bezbjednost; zaustavljanje daljeg širenja NATO-a; zabranu stacioniranja nuklearnog naoružanja na teritoriji budućih članica NATO-a itd.⁶¹ Od brojnih vojno-političkih zahtjeva, Rusija je jedino dobila obećanje NATO-a da neće stacionirati nuklearno naoružanje na teritoriji novoprimitljenih članica Srednje i Istočne Evrope.

Evroatlantski saveznici nijesu mogli Rusiji da dozvole da utiče na odlaganje širenja NATO-a, kao ni da bilo koju zemlju izdvoji od potencijalnog članstva u ovoj organizaciji. Isto tako, za NATO je bilo bitno da se Rusiji stavi do znanja da neće dobiti pravo veta na odluke koje se donose unutar organizacije, kao ni mogućnost da utiče na donošenje odluka koje se odnose na pitanja odbrane unutar NATO-a.

Na rusko-američkom sastanku u Helsinkiju, u martu 1997. godine, dogovoreni su bitni detalji koji su omogućili potpisivanje, 27. maja 1997. godine u Parizu, Temelnog akta o zajedničkim odnosima, saradnji i bezbjednosti između NATO-a i Ruske Federacije (*Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and Russian Federation*).⁶² Ovim aktom Moskva je dala saglasnost na proširenje Saveza, čime je otvoren put za nove rusko-natovske odnose.

Alijansa je na kraju dobila ovaj sporazum bez nekih velikih ustupaka, čak je naznačila mogućnost korišćenja infrastrukture naslijeđene iz vremena postojanja Varšavskog ugovora.⁶³ Sa druge strane, Rusija je najvećim dobikom smatrala osnivanje Stalnog zajedničkog savjeta NATO-Rusija (*NATO-Russia Permanent Join Council, PJC*) kao foruma za redovna savjetovanja i

⁶¹ Rusija je tražila i: tačno fiksiranje ograničenja operativnih jedinica NATO-a u novim članicama; postavljanje ograničenja na korišćenje vojne infrastrukture novih članica; i reviziju Ugovora o konvencionalnim snagama (CFE), koja je trebalo da odgovari novim bezbjednosnim interesima Rusije. Ibid, 153.

⁶² Osnovna načela definisana Temelnim aktom su: razvijanje čvrstog, stabilnog, pouzdanog i ravnopravnog partnerstva i saradnje na osnovu transparentnosti u cilju učvršćivanja bezbjednosti i stabilnosti u evro-atlantskom području; priznanje životno važne uloge koju imaju demokratija, politički pluralizam, vladavina zakona i poštovanje prava čovjeka i građanskih sloboda, kao i razvoj tržišne ekonomije u razvoju opšteg blagostanja i cjelokupne bezbjednosti; odricanje od primjene sile ili prijetnje silom u međusobnim odnosima, kao i u odnosima prema drugim državama, njihovom suverenitetu, teritorijalnom integritetu ili političkoj nezavisnosti, na način koji je suprotan Povelji UN; poštovanje suvereniteta, nezavisnosti i teritorijalnog integriteta svih država i njihovog prava na izbor sredstava za ostvarenje sopstvene bezbjednosti, nepovredivosti granica i prava na samoopredjeljenje; uzajamna transparentnost u planiranju i ostvarivanju odbrambene politike i vojnih doktrina; prevencija konflikata i rešavanje sporova mirnim sredstvima u skladu sa načelima UN-a i OEBS-a; podrška mirovnim operacijama koje se realizuju pod vođstvom Savjeta bezbjednosti UN ili OEBS-a. *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation* Paris, 27. May 1997, unos na url: www.nato.int.

⁶³ Vukadinović, Radovan. *Posthladnoratovske tendencije*, 15.

saradnju u oblasti bezbjednosti.⁶⁴ Za Rusiju je to bio dokaz da je i dalje velika sila i da ima neku vrstu posebnog odnosa sa SAD-om i NATO-om. Istovremeno, Jeljcin je dobio značajna finansijska sredstva potrebna za unutrašnji razvoj zemlje.⁶⁵

U sljedećih nekoliko godina napravljen je značajan napredak u pogledu jačanja međusobnog povjerenja i razvoja programa konsultacija i saradnje. U prilog tome govori osnivanje, 1998. godine, ruske diplomatske i vojne misije pri NATO-u u Briselu koja je imala za cilju olakšavanje saradnje. No, zaostali hladnoratovski stereotipi spriječili su Savjet u razvoju njegovog punog potencijala. Suprotstavljanje Rusije vojnoj intervenciji NATO-a u SR Jugoslaviji zbog pitanja Kosova dovelo je, 1999. godine, do jednogodišnjeg prekida rada Savjeta i uticalo na zaoštavanje odnosa. Ipak, neke aktivnosti, poput mirovne operacije u Bosni i Hercegovini (SFOR), nijesu prekinute. Istovremeno, Rusija je odigrala bitnu diplomatsku ulogu u rješavanju kosovske krize, a potom, krajem 1999. godine, postala dio NATO-ove mirovne misiji na Kosovu i Metohiji (KFOR).

Zaključna razmatranja

Posthladnoratovski odnos evroatlantskih saveznika i Rusije kao nasljednice bivšeg suparnika Socijalističkog Saveza i predvodnika vojno-političke organizacije evropskog socijalističkog svijeta, Varšavskog ugovora, bio je po mnogo čemu specifičan. Obilježili su ga međusobna saradnja, podrška i pomoć u suprotstavljanju brojnim izazovima međunarodnom miru i bezbjednosti, ali i međusobno nepovjerenje, tenzije i konkurencija oko niza pitanja u vezi sa kojima imaju različit interes.

Postimperijalističku i postsocijalističku Rusiju sa vidno oslabljenom pozicijom u međunarodnim odnosima na političkom, ekonomskom, vojnom i geostrateškom planu,⁶⁶ članice Sjevernoatlantskog saveza nijesu mogle ignorisati,⁶⁷ već su je postavile visoko na listi svojih prioriteta. Vjeru-

⁶⁴ Savjet je osmišljen kao tijelo koje bi se sastajalo dva puta godišnje na nivou ministara odbrane, ministara spoljnih poslova i načelnika štabova i jednom mjesечно na nivou ambasadora i vojnih predstavnika, ili stalnih predstavnika pri Sjevernoatlantskom savjetu. Stalni zajednički savjet NATO – Rusija nije zamjena za Sjevernoatlantski savjet. Rusija ne prisustvuje sastancima Sjeveroatlantskog savjeta, a na sastancima NATO-vog Vojnog odbora ili drugih tijela NATO-a na kojima se raspravlja o pitanjima zajedničke odbrane, (npr. Odbor za nuklearno planiranje) ima pravo glasa, ali ne i veta i odlučivanja. Vukadinović, Radovan, Lidija Čehulić, Davor Božinović. *NATO Euroatlantska integracija*, 222.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Vidjeti šire u: Mileta, Vlatko, Radovan Vukadinović. *Evropska integracija i ruska dezintegracija*, 99.

⁶⁷ Uprkos unutrašnjim političkim i ekonomskim nestabilnostima, kao i povlačenju sa područja nad kojim je nekada imala punu kontrolu, Rusija ipak nije mogla biti ignorisana od strane

jući da su partnerski, a ne konfrontirajuću odnosi sa novom Rusijom ključni za stabilnost, prosperitet i bezbjednost novog svjetskog poretka⁶⁸ evroatlantski saveznici, među kojima glavnu riječ i dalje ima SAD, su odlučili da finansijski pomognu Rusiju i sa njom uspostave raznolike institucionalne veze. Istovremeno, Rusija je, u tom trenutku, radije prihvatila evroatlantsku ruku promirenja, saradnje i pomoći, nego međunarodnu izolaciju, pri čemu bi se sama i bez skoro ikakvih sredstava morala boriti sa brojnim unutrašnjim problemima od siromaštva, preko organizovanog kriminala, do problema dezintegracije, tj. prijetnji smanjenju područja nad kojim ima teritorijalni suverenitet.

Međutim, spoljna politika Rusije prema NATO-u u doba vladavine predsjednika Jeljcina (1992–2002)⁶⁹ bila je prilično nerealna, posebno u prvim posthladnoratovskim godinama kada je povjerovao da Moskva može biti prihvaćena kao strateški partner Vašingtonu. Jeljcin nije želio da se pomiri sa činjenicom da Rusija više nije Sovjetski Savez, da više nema niti ugled, niti snagu, niti težinu koju je imao SSSR, te da je i evroatlantskim saveznicima jasno da više nemaju posla sa velikom imperijom, već samo sa velikom zemljom koja je ispunjena velikim krizama.

Jeljcinovu neodlučnost i nedostatak jasno definisane spoljnopolitičke strategije pokazale su i njegove isprazne prijetnje o ruskim akcijama ako dođe do širenja NATO alijanse, kao i njegovo nesnalaženju u ocjeni jugoslo-

---

evroatlantskih saveznika. U prilog tome govori to što je i dalje velika evroazijska zemlja koja može uticati na evropsku i centralnoazijsku zbilju. Osim toga, zadržala je strateški nuklearni arsenal, zatim posjeduje ogromne prirodne resurse, posebno energente, a ima i stalno mjesto u Savjetu bezbjednosti UN-a. Tatalović, Siniša, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila. *Suvremene sigurnosne politike*, 62.

⁶⁸ Nakon raspada socijalističkog evropskog sistema i SSSR-a, sintagma novi svjetski poredak počela se upotrebljavati u praktičnom političkom životu kao oznaka za posthladnoratovsko razdoblje međunarodnih odnosa. Američki predsjednik Džordž Buš definisao je pojam novog svjetskog poretka kao novi model međunarodnih odnosa, zasnovan na zajednici demokratskih i slobodnih naroda predvođenih SAD-om. Čehulić, Lidija. *Euroatlantizam*, 120.

⁶⁹ Razdoblje Jeljcinove vladavine nije donijelo očekivanu stabilnost Ruskoj Federaciji. Prvi dio vladavine obilježilo je sukobljavanje sa parlamentom oko ovlašćenja predsjednika države, a drugi dio rezultati proistekli iz davanja ustupaka oligarsima kako bi se na predsjedničkim izborima 1996. godine spriječila pobjeda komunista. Na ekonomskom području, početkom 1990-ih vjerovao je da će se šok-terapijom transformisati planska u tržišnu privredu. No, ekonomska šok-terapija donijela je stagflaciju - rast inflacije praćen padom industrijske proizvodnje, veliki proračunski deficit, veliko zaduživanje u inostranstvu. Navedeni činioци negativno su uticali i na razvoj ruskog vojnoindustrijskog kompleksa. Vojnoindustrijski kompleks bio je teško pogođen završetkom Hladnog rata: drastično smanjeno finansiranje (za 80%), izgubljena su izvozna tržišta za rusko oružje, najveći dio vojnoindustrijskog kompleksa nije bio uključen u privredne reforme (samo mali dio vojnih preduzeća uspio se spontano privatizovati). Tatalović, Siniša, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila. *Suvremene sigurnosne politike*, 161.

venske krize.⁷⁰ Prilikom kreiranja spoljne politike ciljeve nije određivao srazmjerno stvarnim sredstvima koje je ruska politika tada posjedovala, već je precjenjivao njene sposobnosti u rješavanju mnogih pitanja.

Ministar spoljnih poslova Andrej Kozirev je prilično slijepo slijedio Jeljcinovu politiku. Tek 1996. godine, dolaskom za ministra spoljnih poslova Jevgenija Primakova, ruska spoljna politika dobija jasne smjernice i postaje fokusirana na stvaranje kompromisnog odnosa s NATO-om koji je u Rusiji mogao biti prihvaćen. Ovu politiku je nastavio i njegov nasljednik Igor Ivanov.⁷¹

Jeljcinov nasljednik Vladimir Putin pokazao se kao mnogo realniji, pragmatičniji i proračunljiviji političar, koji je bio svjestan da će Rusiju izvući iz stanja ekonomske i tehnološke zaostalosti jedino kroz saradnju sa Zapadom. No, čim je Rusija malo stala na noge i ekonomski ojačala, lider iz Kremļa je „pokazao zube” i jasno stavio do znanja evroatlantskim saveznicima da se Rusija vraća na međunarodnu političku scenu, poslije turbulentnih devedesetih i da ne želi više da po strani posmatra zbivanja u svijetu.

Imajući u vidu rusko-ukrajinski rat, kao i diplomatsku, političku, ekonomsku i drugu ulogu ostalih međunarodnih aktera u njemu, evidentno je da se politička mudrost Rusije i Zapada nalazi na velikom ispitu. Sa jedne strane, normalno je očekivati da je Rusija posebno osjetljiva na razvoj bezbjednosne situacije u njenom okruženju, stoga evroatlantski saveznici bi trebalo da vode računa da joj se Alijansa ne približi previše. No, sa druge strane i Rusija mora napustiti težnju za prevlašću nad svojim susjedima i naučiti da živi u okvirima svojih granica.

Mir, stabilnost i bezbjednost kako evropskog, tako i svjetskog poretka zasniva se na partnerskim, a ne na konfrontirajućim rusko-natovskim odnosima, pri čemu obje strane moraju biti svjestne da postoji niz izazova (proliferacija nuklearnog naoružanja, globalna ekonomska kriza i slično) koje mogu spriječiti i kojima se mogu suprotstaviti isključivo zajedničkim djelovanjem, kroz saradnju, podršku i pomoć.

---

⁷⁰ Kada su SAD napale svojim vazдушnim snagama srpske oružane snage u Bosni, radi srpskog etničkog čišćenja u Goraždu i okolini, Jeljcin je optužio Klintona da je preduzeo unilateralnu akciju, ne obavještavajući Rusiju. Ministar spoljnih poslova Kozirev iz protesta nije želio otputovati na dogovoreni sastanak u Briselu gdje je 21. aprila 1994. godine trebalo da potpiše ugovor o ruskom pristupanju u Partnerstvo za mir. Čehulić, Lidija. *Clintonova vanjskopolitička strategija*, 108.

⁷¹ Vukadinović, Radovan. NATO i Rusija, 154.

Jelisaveta BLAGOJEVIĆ

BORIS YELTSIN'S POST-SOVIET POLICY TOWARD NATO

Summary

From its founding in the decades that followed, NATO was tasked with protecting the Euro-Atlantic allies from potential Soviet aggression. After the collapse of the socialist empire thirty years ago, the relationship between the new Russia and the Alliance was marked by ups and downs.

During the 1990s, President Yeltsin believed that with American and Western European support and financial aid, the economic and social problems of post-Cold War Russia would be „expressly” solved. However, such a policy soon was proved to be wrong, moreover illusory. Poor Russians were dissatisfied and disappointed, and their president did not know how to „calm passions” at home without anti-West narrative and accusations for Russian problems.

Yeltsin’s indecisiveness and lack of a clearly defined foreign policy strategy were evidenced by his empty threats regarding the expansion of NATO alliance as well as his lack of understanding of the Yugoslav crisis. In fact, Yeltsin failed to abandon some key principles of Soviet foreign policy, and to adapt the new Russia to its objective possibilities and needs in international relations.

Literatura

Bžežinski, Zbignjev. *Velika šahovska tabla*. Podgorica: CID, Banja Luka: Romanov, 2001.

Čehulić, Lidija. *Clintonova vanjskopolitička strategija i novi svjetski poredak*. Zagreb: Politička kultura, 2001.

Čehulić, Lidija. *Euroatlantizam*. Zagreb: Politička kultura, 2003.

Čehulić, Lidija. *Europska obrana*. Zagreb: Politička kultura, 2006.

Vojin Dimitrijević, Obrad Račić, Vladimir Đerić, Tatjana Papić, Vesna Petrović, Saša Obradović. *Osnovi međunarodnog javnog prava*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, 2005.

Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation Paris, 27. May 1997, unos na url <http://www.nato.int>.

Grizold, Anton, Siniša Tatalović, Vlatko Cvrtila. () *Suvremeni sistemi nacionalne sigurnosti*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, Hrvatska udruga za međunarodne studije, 1999.

Grizold, Anton. *Međunarodna sigurnost: teorijsko-institucionalni okvir*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 1998

Kuper, Robert. *Raspad nacija: poredak i kaos u XXI veku*. Beograd :”Filip Višnjić”, 2007.

Mileta, Vlatko, Radovan Vukadinović. *Europska integracija i ruska dezintegracija*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 1996.

Đorđe Petrović, Nataša Petrović. *Vodič kroz evroatlantsko partnerstvo*. Beograd: Centar za međunarodne i bezbjednosne poslove, 2007.

Prvulović, Vladimir. *Savremeni međunarodni odnosi*. Beograd: Megatrend univerzitet, 2008.

Pudar, Momčilo. *Amerika protiv sebe i sveta*. Beograd: „Filip Višnjić”, 2006
„Sjevernoatlantski sporazum” u Petrović, Đorđe, Nataša Petrović *Vodič kroz evroatlantsko partnerstvo*. Beograd: Centar za međunarodne i bezbjednosne poslove, 2007.

Tatalović, Siniša, Anton Grizold, Vlatko Cvrtila. *Suvremene sigurnosne politike: države i nacionalna sigurnost početkom 21. stoljeća*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2008.

Tatalović, Siniša. *Nacionalna i međunarodna sigurnost*. Zagreb: Politička kultura, 2006.

Vučinić, Nebojša B. Nastanak i širenje NATO-pakta u Boris Raonić, Žarko Glušica i Leon Đokaj (ur.), *Razumjeti NATO*. Podgorica: Nansen dijalog centar, 2007.

Vukadinović, Radovan, Lidija Čehulić, Davor Božinović. *NATO Euroatlanska integracija*. Zagreb: Topical, 2007.

Vukadinović, Radovan, Lidija Čehulić, Drago Lovrić. *NATO u međunarodnim odnosima*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2006.

Vukadinović, Radovan. *Međunarodni odnosi od hladnog rata do globalnog poretka*. Zagreb: Agencija za komercijalnu djelatnost, 2001.

Vukadinović, Radovan. NATO i Rusija u Lidija Čehulić (ur.), *NATO i novi međunarodni odnosi*. Zagreb: Politička kultura: Atlantsko vijeće Hrvatske, 2004

Vukadinović, Radovan. *Nuklearne strategije i međunarodni odnosi*. Zagreb: Politička kultura, 2006.

Vukadinović, Radovan. *Politika i diplomacija*. Zagreb: Politička kultura, 2004

Vukadinović, Radovan. *Posthladnoratovske tendencije međunarodnih odnosa*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 2000.

Vukadinović, Radovan. *Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti: od Jadrana do Baltika*, Mostar: Ziral, (Zagreb: Ziral, Glavna podružnica), 1997.

Vukadinović, Radovan. *Vanjska politika SAD-a u doba hladnog rata*. Zagreb: Politička kultura, 2007.